

УДК 004.65:025.5-028.27

Сергій Гарагуля,

наук. співроб. НБУВ

Наталія Самохіна,

канд. техн. наук, зав. відділу НБУВ

ОПРАЦЮВАННЯ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ І БІБЛІОТЕЧНА ПРАКТИКА

Висвітлено основні складники сучасного процесу глобальної інформатизації та їхній вплив на бібліотечне середовище. Розглянуто функціональний аспект діяльності бібліотеки на поточному етапі, здійснено спробу окреслити коло засобів підвищення ефективності роботи бібліотеки. Висвітлено тематичні напрями наповнення та опрацювання ресурсів наукової електронної бібліотеки та зібрання електронних періодичних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, особливості обслуговування електронними інформаційними ресурсами.

Ключові слова: електронний ресурс, інформаційне обслуговування, мережеві технології, цифровий контент.

Розвиток комп'ютерних технологій веде до суттєвого оновлення видового складу інформаційних ресурсів бібліотек. За даними досліджень сучасних вчених [6; 14], темпи зростання інформації в електронній формі за останні роки значно випереджають відповідні показники випуску традиційної друкованої продукції. При цьому сфера застосування електронної інформації охоплює практично всі галузі життєдіяльності людини: наукову, громадську, соціально-економічну тощо. Бібліотеки як кумулятивно-посередницькі соціальні інститути, виконуючи функції формування, зберігання та організації інформаційного обслуговування користувачів, зобов'язані йти в ногу з часом. Саме тому сьогодні вони змушені вирішувати ряд організаційно-методичних питань, пов'язаних, насамперед, з обліком і каталогізацією електронних інформаційних ресурсів. Сам термін «електронний ресурс» сприймається неоднозначно. Деякі експерти вважають за краще вживати терміни «цифрові ресурси», «інформаційні ресурси», «електронні документи», «електронні документи ресурси» і т. п.

Цифрові ресурси являють собою електронні дані, електронні програми

або поєднання цих видів, керовані комп'ютером, в тому числі ті, які вимагають використання периферійних пристроїв, підключених до комп'ютера [4, с. 42]. В залежності від режиму доступу їх поділяють на ресурси локального доступу (з інформацією, зафіксованою на окремому фізичному носії) та ресурси віддаленого доступу (з інформацією на вінчестері або інших пристроях пам'яті або інформацією, розміщеною в інформаційних мережах).

У зв'язку зі збільшенням потоку інформаційних ресурсів на електронних носіях (електронні оптичні диски, відеодиски, електронні мікропроцесорні картриджі), а також різної електронної інформації в режимі локального та віддаленого доступу (в тому числі інтерактивних мультимедіа) виникла потреба вироблення специфічних рішень для їхнього бібліографічного обліку та каталогізації.

Найграндіознішою зміною, що супроводила становлення онлайн-ресурсів, став перехід від володіння до відкритого доступу [3, с. 16]. Сучасна бібліотека розглядається читачами не як установа архівного типу з потенціалом одночасного обслуговування певним ресурсом лише кількох читачів, а як відкритий фонд, репозиторій, що дозволяє необмежене копіювання ресурсу будь-якою кількістю користувачів без найменшої шкоди для оригіналу. Таке розуміння органічно впливає з ціннісної парадигми інформаційного суспільства, тобто такого типу соціальної організації, що ґрунтується на інформаційних, знанневих, інтелектуальних продуктах як цільних загальнозначущих вартостях.

Серед характерних особливостей інформаційного суспільства, що безпосередньо впливають на діяльність сучасного бібліотечного середовища, варто зазначити такі:

- ✓ збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- ✓ зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їхньої частки у валовому внутрішньому продукті;
- ✓ зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- ✓ створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Розвиток суспільства такого типу концептуально і практично означає

формування світового інформаційного простору. Інформаційний простір – це сконструйована реальність, тобто продукт людської культури. Це матеріально-духовна (ідеальна, створена свідомістю) категорія. Матеріальну основу інформаційного простору становлять:

- ✓ інформаційні ресурси (бази і банки даних, всі види архівів, система депозитаріїв державних інформаційних ресурсів, бібліотеки, музеї тощо);
- ✓ інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура;
- ✓ система масової інформації;
- ✓ технології, засоби зв'язку, інформатизації та телекомунікації;
- ✓ інформаційні продукти та послуги;
- ✓ система захисту інформації.

Все це функціонує для забезпечення ідеальної складової інформаційного простору, руху і розвитку смислів і значень, створених людською свідомістю.

Залучення до системи комунікацій новітніх технічних досягнень, створення нових засобів тиражування і транспортування інформації забезпечують безперервність і розгортання інформаційного простору.

Поява електронних носіїв інформації зумовило виникнення до життя нових способів зберігання, обробки і розповсюдження інформації, якісно нового середовища функціонування тексту. Кількісне збільшення інформації призвело до необхідності створення особливих центрів її зберігання, в яких існували б спеціальні правила, норми та процедури отримання знання. З появою комп'ютерної техніки виникли нові способи обміну інформацією. Нові засоби інформаційного обміну дозволили подолати дискретність інформаційного простору.

Ера мережевих технологій прийшла на зміну ері комп'ютерів. Сучасна технологічна революція передбачає зв'язок між мега-серверами, на яких зберігається величезний обсяг інформації і безліччю переносних та стаціонарних приладів, підключених до мережі, які обробляють цю інформацію. Інтернет став не тільки засобом комунікації, а й середовищем, в якому створюється інтерактивна мережа світового спілкування.

У новому інформаційному середовищі структура інформаційних потоків істотно змінюється, їхніми специфічними рисами стають нелінійність і неструктурованість. Характер наданої інформації, що має неструктурований зміст, може бути яким завгодно широким. Технічні засоби дають можливість доступу до інформації незалежно від часу і її реального місцезнаходження.

Основна відмінна риса сучасного інформаційного простору полягає в утворенні системи інформаційних комунікацій, що дозволяє отримати доступ до соціально значимої інформації в будь-якому місці в будь-який час. У результаті дедалі ширшої доступності Інтернету мережеві інформаційні ресурси стають надбанням все більшої частини населення планети. Зростання популярності Інтернету, у свою чергу, сприяє тому, що дедалі більший масив інформації переміщується у віртуальну сферу. Таким чином, цифрове середовище заступає собою масив аналогової інформації, значення якої відтак зменшується.

Концептуально нове інформаційне середовище вимагає від сучасної бібліотеки гідної відповіді на виклики доби. Власне кажучи, йдеться про трансформацію бібліотеки як соціальної інституції. Місія бібліотеки взагалі та на сучасному етапі зокрема реалізується в конкретних соціальних функціях, під якими розуміємо комплекс реакцій на потреби і запити суспільства, засоби динамічної взаємодії із зовнішнім (читацьким) середовищем, сприяння тяглоті та неперервності культурного розвитку людства тощо.

Бібліотечно-інформаційний ресурс (або, за визначеннями деяких дослідників, «питомо бібліотечний контент» [1, с. 10]) служить основою сучасної бібліотеки, її фундаментом у задоволенні потреб користувачів в інформації і знаннях. Він є суспільним надбанням, тому доступний будь-якому користувачу. Забезпечуючи доступ до інформації і знань, бібліотека сама створює копії наявних у її розпорядженні документів або нові документи і надає їх користувачам.

Критерії формування бібліотечно-інформаційного ресурсу визначаються з урахуванням типу бібліотеки, її пріоритетних функцій, потреб цільових груп користувачів. Створюваний за мережевим принципом, він включає не тільки документи на різних носіях, що зберігаються у фонді однієї бібліотеки, а й електронні ресурси інших інформаційних систем, що надають доступ до них в мережі Інтернет.

Важлива невід'ємна частина бібліотечно-інформаційного ресурсу бібліотеки інноваційної моделі – пошуковий апарат бібліотеки, що включає крім традиційних каталогів, картотек, бібліографічних видань бібліографічні бази даних, що відображають зміст її документного фонду, загальнодоступні каталоги інших бібліотек, а також різні путівники мережевими ресурсами інтернету.

Істотна відмінність якісних характеристик бібліотечно-інформаційного

ресурсу бібліотеки інноваційної моделі від бібліотек попередніх історичних періодів робить значний вплив на інші елементи даної моделі. Матеріально-технічні та технологічні можливості бібліотеки повинні відповідати сучасному рівню розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а бібліотечний персонал повинен мати фахівців, що володіють спеціальними знаннями, необхідними для роботи з ними.

Жодна бібліотека, навіть електронна, не в змозі обійтися без бібліотечного персоналу. Формування бібліотечно-інформаційного ресурсу, його структурування і зберігання, надання доступу до нього і його використання здійснює персонал бібліотеки інноваційної моделі. Від нього залежить, чи зможе користувач відшукати необхідне йому знання. Саме бібліотечний спеціаліст за допомогою своїх особливих інструментів перетворює «відкритий» пошук в умовах невизначеності в апріорний, що виходить з традиційної розмітки простору знання, саме він створює атмосферу, що залучає людину в «процес інтерпретації» культурних смислів представленої йому сукупності текстів.

Реалізація подібної моделі вимагає істотної модернізації бібліотек: оснащення новою комп'ютерною технікою та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, навчання і перекваліфікацію бібліотечного персоналу для розробки та просування нових видів послуг. Необхідність комп'ютеризації та інформатизації бібліотек, залучення висококваліфікованих фахівців вимагає чималих фінансових вкладень, на які не завжди здатна держава навіть з високим соціально-економічним рівнем.

Натомість, одним із найпрагматичніших шляхів виходу з економічних проблем сучасних бібліотек, що закономірно випливає із самого характеру властивих інформаційному середовищу змін, є якнайширше залучення до середовища веб 2.0 бібліотека матиме змогу без залучення додаткових коштів здійснювати наповнення, оброблення та репрезентацію документно-ресурсної бази зусиллями користувачів соціальних мереж фахового (бібліотечного) та загального спрямування, організовувати циркуляцію ресурсів вільного доступу на засадах самообслуговування.

Таким чином, застосування описаної моделі дозволить сучасній бібліотеці брати участь у реалізації основних процесів, що забезпечують відтворення знань: в акумуляції соціально значущих знань і управлінні ними, в організації соціокультурних комунікацій та розповсюдженні культурних явищ, у соціально-історичному відтворенні культурних форм і виробництві нового знання.

На основі цих процесів пропонується модель перетворює бібліотеку на поліфункціональний соціальний інститут, що забезпечує не тільки відтворення культурних форм нового суспільства, а й є його системоутворюючим фактором.

Під впливом інформаційних технологій постійно з'являються нові види електронних ресурсів (програмне забезпечення, бази даних, мультимедійні продукти тощо), розширюються межі традиційної системи видань, формуються різні типи електронних документів (мережеві версії друкованих видань, онлайн-газети та часописи, додатки до традиційної преси, колекції посилань, огляди, дайджести, альманахи тощо). Надаємо перелік деяких видів електронних ресурсів, сформований за матеріалами наукових публікацій [4, с. 88]:

- електронні текстові аналоги друкованих видань, таких як книги, журнали тощо (при цьому передбачається, що текстова інформація, котра міститься в них, подана у формі, яка допускає посимвольну обробку);
- електронні образи друкованих видань, коли елементи останніх (наприклад, сторінки) подаються як цілісні графічні образи, до цього ж виду електронної інформації належать образи рукописних матеріалів – факсиміле;
- бази даних, які відповідають вимогам до електронної інформації, наприклад, бібліографічні, адресні, статистичні, лінгвістичні, до цього ж виду належать і повнотекстові бази даних, якщо вони не відтворюють повною мірою друковані видання;
- нові форми публікацій, що не мають друкованих аналогів, такі як електронні оголошення, матеріали електронних конференцій та інші електронні повідомлення, доступні користувачам через телекомунікаційні мережі;
- електронні публікації аудіо- та відеоінформації;
- мультимедійні продукти;
- програмні продукти;
- комбіновані програмно-інформаційні продукти, наприклад, геоінформаційні системи;
- електронні ігри.

Особливий інтерес становлять динамічні електронні документи, які змінюють інформаційний зміст за певних умов використання (наприклад, відповіді на запити до баз даних) та електронні ресурси, які оперують з даними, що надходять у реальному часі (наприклад, від віддалених датчиків),

або такі електронні документи, як законодавчі акти або стандарти, інформаційний зміст яких може змінюватися при офіційному редагуванні. Своєрідність інтерактивних мультимедіа – постійне оновлення, при якому зміст електронного ресурсу може бути цілком оновленим.

Як зазначають у своїй розвідці Е. Мітчелл та Б. Сарретт [3, с. 62], створення цифрової колекції являє собою такий ряд процесів:

- відбір об'єктів;
- вивчення авторських прав, що поширюються на обрані документи;
- оцифрування / скачування об'єктів;
- залучення оцифрованих об'єктів до загальної системи;
- створення метаданих;
- розроблення користувацького інтерфейсу;
- управління доступом до ресурсів;
- зберігання ресурсів.

Технологічно повний цикл опрацювання електронного мережевого документа в НБУВ має певні відмінності від запропонованого американськими фахівцями алгоритму і складається з такої послідовності операцій:

1. **Моніторинг ресурсів** мережі Інтернет, що здійснюється співробітниками профільних відділів з урахуванням апаратних можливостей та вимог авторського права. Серед головних проблем, з якими зіштовхується бібліотека на цьому етапі, варто назвати неналежну якість відсканованої літератури (оцифрування здійснюється переважно аматорами для вузького кола зацікавлених, тож не завжди відповідає навіть елементарним вимогам читабельності), брак вихідних відомостей та іншого прикняжкового реквізиту (багато хто з несумлінних цифрувальників навмисно обрізає перші та останні сторінки оцифрованого документу, аби уникнути звинувачень у порушенні авторського права), а також платний доступ до багатьох ресурсів, який його бюджетна бібліотека не в змозі собі дозволити. Тож велика кількість ресурсів відфільтровується на цьому етапі через порушення цих засадничих вимог. Одним із основних джерел якісно оцифрованої літератури в Інтернеті є Google Books, які містять у своїй повнотекстовій колекції тисячі відсканованих книг, що перейшли у суспільне надбання, у форматі pdf. Чимало корисних ресурсів бібліотека може набути також із інтернет-сервісу Scribd, який, щоправда, характеризується переважно англійським контентом. Ще одним важливим джерелом поповнення електронного фонду є авторські сайти, де науковці

публікують свої статті та монографії (як ті, що вже вийшли друком, так і препрінти), принципово відмовляючись від авторських прав на користь безперешкодного копіювання та поширення.

2. **Завантаження електронних ресурсів**, тобто зберігання обраних матеріалів у тимчасових теках з метою їхнього оброблення та оптимізації відповідно до форми використання читачами.

3. **Звіряння електронних ресурсів на дублетність**, що здійснюється з метою уникнення повторів у електронному фонді та економії трудових ресурсів. Дублетними не вважаються електронні екземпляри, ідентичні за своїм змістовим наповненням, але подані у різних цифрових форматах.

4. **Конвертація електронних ресурсів у потрібний формат**, що передбачає уніфікацію електронних текстів до певного кластеру прийнятних з точки зору технологічного забезпечення форматів. На сьогодні НБУВ здійснює апаратну підтримку і обслуговування електронних документів у форматах pdf, djvu, fb2, chm.

5. **Розміщення електронних ресурсів на сервері бібліотеки**, де фахівцями здійснюється належна апаратна підтримка електронних архівів та їхній захист від зовнішніх втручань.

6. **Оброблення електронних ресурсів у САБ ІРБІС-64**, створення та редагування бібліографічного опису документа. Основним апаратним засобом обліку, оброблення та репрезентації електронних ресурсів у НБУВ є система автоматизації бібліотек ІРБІС. Відповідно до потреб бібліотекарів та користувачів у зазначеному програмному середовищі створені адаптовані Автоматизовані робочі місця (АРМ) «Каталогізатор» та «Читач». До переваг АРМ «Каталогізатор» слід віднести: інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, що дозволяє створювати якомога повніший бібліографічний опис; реєстрацію нових надходжень у режимі реального часу; інтегрованість до генерального каталогу, можливість зручно оприлюднювати новинки в Інтернеті; оптимальність пошукових механізмів, що дають змогу створювати добірки за окремими ключовими словами і сприяють оперативній звітності; можливість макетування та друку створеної апаратними засобами бібліографічної бази у вигляді каталогу. У свою чергу, АРМ «Читач» дає користувачам можливість: отримувати як стаціонарний (у приміщенні бібліотеки), так і віддалений (з будь-якого іншого місця за допомогою Інтернету) доступ до повнотекстової бази даних; здійснювати пошук за майже двадцятьма критеріями (рубрика, автор, назва видання, місце видання, видавництво, мова, тип ресурсу, тип

доданого файлу тощо); працювати з більшістю файлів без залучення додаткового програмного забезпечення (найпоширеніший формат файлів – pdf – коректно відображається всередині самого апаратного засобу САБ ІРБІС); копіювати електронні документи на зовнішній носій; проводити одночасну роботу з кількома базами даних. Джерелом інформації для складання бібліографічного запису на електронний ресурс може бути сам електронний ресурс або джерела поза ресурсом. Джерела інформації, що містяться в самому ресурсі, є при цьому переважними.

За умов неналежного фінансування зростає важливість співпраці з авторами та видавцями-власниками авторських прав на електронні ресурси. Шляхом отримання цифрових копій безпосередньо від розробників бібліотека заповнює лакуни, що виникають внаслідок неможливості передплачувати та купувати аналогові примірники видань.

Однією з найважливіших проблем, що постає перед бібліотекою на етапі формування фонду електронних ресурсів, є відсутність конвенційних критеріїв відбору. Справа в тому, що із поширенням доступу широкого користувацького загалу до Інтернету, а надто – в епоху веб 2.0, що характеризується можливістю самостійного створення та оприлюднення контенту будь-ким із користувачів, мережу заповнили тисячі «саморобних» електронних книг. Питома вага матеріалу компілятивно-реферативного характеру, публікацій, що порушують авторське право, маскуючись під нібито поширену на цей документ публічною ліцензією, ба навіть відвертого інформаційного сміття, – дуже велика. Не варто, однак, радити бібліотеці займати щодо них снобістську позицію однозначного несприйняття, адже ускладнена процедура «традиційної» – паперової – публікації певних тематичних розвідок у наукових інституціях часто залишає поза друком серйозні та нагальні матеріали. Отже, маємо зазначити, що здійснення відбору електронних ресурсів в інтернет-середовищі потребує від бібліотекаря принципово нового рівня компетентності та загальнонаукової ерудованості.

Істотним також є брак зворотного зв'язку із читачем, відсутність напрацьованих методик визначення ціннісних орієнтацій користувача електронної бібліотеки, а також не впроваджена належним чином координація роботи між структурними підрозділами бібліотеки. Навіть можливість відстежити кількість звернень користувачів до певних документів без професійного моніторингу та аналітичного забезпечення статистики користувацької активності не є достатнім інструментарієм для

визначення «популярності» певних мережевих ресурсів, а отже й пріоритетів для поповнення фонду профільними відділами.

Американські дослідники [3, с. 74] пропонують таку систему критеріїв відбору електронного ресурсу:

1. Змістові характеристики (тематика, цільова аудиторія, актуальність, рівень охоплення проблеми).
2. Зручність у користуванні (формат документів, їхня якість, пошуково-навігаційні можливості всередині документа).
3. Технічні вимоги (чи потребує документ встановлення додаткового програмного забезпечення, набору шрифтів, взаємодії з проксі-сервером через гіперпосилання тощо).
4. Ціноутворення (вартість ресурсу, вартість його подальшої експлуатації, подовження ліцензії тощо).
5. Наявність ліцензійних обмежень (заборона створення копій, обмеження віддаленого доступу, методи аутентифікації).
6. Надійність (довговічність, відповідність стандартам, верифікованість наведеної інформації).

Одною з істотних перешкод на шляху поповнення електронного фонду, як не парадоксально, стає авторське право, а точніше – відсутність у законодавстві чіткого визначення прав книгозбірень на рахунок зберігання і надання можливості користуватися електронними версіями друкованих видань у наукових, освітніх і культурологічних цілях в онлайн-режимі. Законом про авторське право дозволяється сканування друкованих видань і репродукування їх архівних цілях, проте можливість операцій обмежена. Тому на даний час бібліотекам необхідно отримати від авторів ліцензію на зберігання, необмежений перегляд, завантаження і друкування матеріалів, що знову ж таки залежить від наявності коштів. Таким чином, через дотримання авторського права електронний фонд формується за залишковим принципом – у перелік документів, що завантажуються бібліотеками з мережі потрапляють тільки ті ресурси, що вже перейшли у суспільне надбання.

Слід відзначити підвищену увагу ІФЛА до вирішення вказаної проблеми. На 62-й Генеральній конференції цієї федерації (Пекін, 25–31 серпня 1996 р.) було прийнято заяву, яка відображає офіційну позицію ІФЛА з питань авторського права в електронному середовищі. У ній наголошено, що користувачам бібліотек мають бути надані такі можливості:

- «читати, прослуховувати чи переглядати приватним чином у

бібліотеці чи в режимі віддаленого доступу наявні у вільній торгівлі матеріали, використання яких захищено авторським правом;

- знайомитися в режимі перегляду з загальнодоступними матеріалами, захищеними авторським правом;
- для приватного користування чи з освітньою метою, самостійно чи за допомогою бібліотекарів копіювати в розумних межах електронні документи, захищені авторським правом».

У заяві відзначається також, що «виготовлення бібліотекарями електронних копій матеріалів, захищених авторським правом, та їхнє тимчасове зберігання в системі електронної доставки документів не слід вважати порушенням авторських прав». ІФЛА також вважає необхідним законодавче закріплення за бібліотеками та архівами можливості переведення в цифрову форму захищених авторським правом текстів і зображень з метою забезпечення їх збереження і консервації. Потрібне й законодавче закріплення практики надання обов'язкового примірника електронних документів. Однак, офіційна позиція авторитетної міжнародної організації, якою є ІФЛА, поки що не знайшла законодавчої підтримки в національних нормативних актах. Не є винятком і наша держава. У Законі України «Про обов'язковий примірник документів» передача визначеному колу бібліотек комп'ютерних версій друкованих видань не передбачається.

Рішенням цієї проблеми могло б стати внесення до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» доповнення про передачу видавництвами цифрових копій творів друку для депозитарного зберігання визначеному колу книгозбірень. З таким рішенням були б пов'язані передумови для становлення України як одного із лідерів серед країн Європи у створенні електронних бібліотек.

Інформаційний ресурс «Наукова електронна бібліотека» створений у НБУВ для того, щоб сприяти реалізації права громадян на вільний доступ до інформації та вільний духовний розвиток, а також на культурну, наукову та освітню діяльність. У «Науковій електронній бібліотеці» містяться електронні документи, що мають у своїй основі друковані видання, є повними електронними аналогами друкованих видань, а також електронні документи без паперових аналогів.

Інформаційний ресурс «Наукова електронна бібліотека» формується за пріоритетними напрямками науки, освіти, культури, економіки, виробництва, управління. Пріоритетну тематику накопичення інформаційних ресурсів визначають Закон України «Про пріоритетні напрями

інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р., постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р.» від 7 вересня 2011 р. та постанова Президії НАН України від 21 вересня 2011 р. щодо організації виконання відповідної постанови Кабінету Міністрів України. Пріоритетною тематикою накопичення електронних інформаційних ресурсів є: науково-технічна, науково-природнична, інформаційні та комунікаційні технології, енергетика, природокористування, науки про життя, біотехнології, нові речовини і матеріали, суспільні та гуманітарні науки. Широко представлена у «Науковій електронній бібліотеці» довідкова література: словники, енциклопедії, довідники з усіх галузей знань [5, с. 14].

Комплектування ресурсу «Наукова електронна бібліотека» здійснюється різними способами: запозичення електронних інформаційних ресурсів із джерел відкритого доступу; отримання електронних аналогів інформаційних ресурсів, переданих авторами і видавництвами; видання співробітників НБУВ. Накопичені електронні документи формуються у стандартах, що прийняті для використання в електронних бібліотеках.

При опрацюванні матеріалів інформаційного ресурсу «Наукова електронна бібліотека» створюється бібліографічний опис електронного ресурсу відповідно до «Інструкції з бібліографічного опису електронних інформаційних ресурсів в системі автоматизації бібліотек ІРБІС-64 у НБУВ», основними елементами якого є: статус доступу до документа (електронні інформаційні ресурси, позначені статусом «он-лайн», можуть бути доступні для завантаження віддаленим користувачам, із статусом «локальний» – тільки для перегляду у читальних залах НБУВ; це дає можливість вирішення проблем, пов'язаних із авторським правом для кожного окремого електронного ресурсу), автор, назва, місце видання, видавництво, рік видання, обсяг, країна видання, мова видання, серія, переклад назви, ключові слова, тип ресурсу, персоналія, анотація, джерело інформації (для вирішення проблем, пов'язаних із авторським правом). Також представлені відомості: у якому форматі завантажений документ, його обсяг.

Інформаційний ресурс «Наукова електронна бібліотека» розміщена на веб-порталі НБУВ. Каталог електронної бібліотеки (бібліографічні описи та анотації документів) доступний он-лайн, що дає можливість дистанційним користувачам отримати відомості про наявність видань у

електронному архіві бібліотеки. Також он-лайн можна продивитися електронні аналоги видань, не захищені авторським правом. Решта повнотекстової інформації доступна лише у локальному режимі (у читальних залах НБУВ). Зібрання електронних інформаційних ресурсів тематично упорядковано за основними розділами знань. Є можливість пошуку за ключовими словами, автором, назвою, роком видання, типом документів.

Також діяльність інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» – електронних версій періодичних наукових фахових видань – показала, що потреба в доступі до електронних версій періодичних видань особливо велика. Наукові установи та навчальні заклади виявляють зацікавленість і активність у розміщенні в зібранні «Наукова періодика України» на веб-порталі НБУВ електронних версій своїх періодичних фахових видань, що дає можливість вести активний обмін науковою інформацією з вітчизняними та зарубіжними установами. Для наукового опрацювання електронних матеріалів інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» у системі автоматизації бібліотек ІРБІС-64 існують 125 відповідних полів та підполів, в які заносяться відомості про кожне періодичне видання.

Таким чином, беручи на себе завдання зі створення інформаційних ресурсів, бібліотеки стають активними провідниками впровадження інформаційних технологій з метою надання повного спектру матеріалів споживачеві інформації, а також для збільшення власної інформаційно-ресурсної ємності.

Список використаних джерел

1. Веб-сегмент публічних бібліотек України в мережі Інтернет : аналіз. огляд / Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка / уклад. Г. Д. Ковальчук, Н. М. Кучерява. – Х. : ХДНБ, 2005. – 19 с.
2. Гарагуля С. С. Бібліотека та веб 2.0 : зміна фахової парадигми / С. С. Гарагуля // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 91–95.
3. Каталогизация и организация электронных ресурсов : практическое руководство для библиотекарей / под ред. Э. М. Митчелл, науч. ред. Я. Л. Шрайберг. – 2-е изд., стер. – М. : Омега-Л, 2010. – 232 с.
4. Майстрович Т. В. Электронный документ в библиотеке : научно-методическое пособие / Т. В. Майстрович. – М. : Либерия-Библиоформ, 2007. – 144 с.
5. Самохіна Н. Ф. Формування наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Ф. Самохіна // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 13–17.

6. *Уэбстер Ф.* Теории информационного общества : пер. с англ. / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 398 с.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2014 р.

UDC 004.65:025.5-028.27

Serhii Harahulia, Natalia Samokhina

Processing of Digital Resources: Global Context and International Experience

The basic components of the modern process of global informatization and their impact on library environment are considered. The functional aspect of the library at the current stage are viewed, an attempt to outline the scope of improving the efficiency of the library. Thematic areas of filling and processing resources of scientific digital library collections and electronic periodicals Vernadskyi National Library of Ukraine, especially the maintenance of electronic information resources are considered.

Keywords: digital content, electronic resource, information service, network technologies.

УДК 004.65:025.5-028.27

Сергей Гарагуля, Наталья Самохина

Обработка цифровых ресурсов: мировой контекст и библиотечная практика

Освещены основные составляющие современного процесса глобальной информатизации и их влияние на библиотечную среду. Рассмотрен функциональный аспект деятельности библиотеки на текущем этапе, сделана попытка очертить круг способов повышения эффективности работы библиотеки. Представлены тематические направления наполнения и обработки ресурсов научной электронной библиотеки и собрания электронных периодических изданий Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, особенности обслуживания электронными информационными ресурсами.

Ключевые слова: электронный ресурс, информационное обслуживание, сетевые технологии, цифровой контент.

УДК 026:78:004.777

Лариса Івченко,

канд. мистецтвознавства, зав. відділу НБУВ

Ольга Шевченко,

мол. наук. співроб. НБУВ,

Вікторія Гурина,

провід. бібліотекар НБУВ

ПОВНОТЕКСТОВІ БАЗИ ДАНИХ МІЖНАРОДНОГО КАТАЛОГУ МУЗИЧНОЇ ПЕРІОДИКИ (RIPM)

Проаналізовано один з корпоративних проєктів Міжнародної асоціації музичних бібліотек – RIPM (Ретроспективний каталог музичної періодики = Retrospective Index to Music Periodicals = Répertoire international de la presse musicale), що охоплює період з 1759-го по 1962 р. У проєкті RIPM беруть участь понад 20 країн, в БД RIPM надається інформація про 201 музичний журнал. RIPM індексує зміст журналів: статті, огляд преси, бібліографію, іконографію та рекламу, що містяться на сторінках музичної періодики. Інформація доступна онлайн (у тому числі у повнотекстовому режимі), надаються більш як 705 тис. анотованих записів.

Ключові слова: музична періодика, RIPM, повнотекстові БД.

Повнотекстові бази даних (БД) є найзручнішими інструментами для дослідників з будь-якого куточку світу, оскільки інформацію можна отримати безпосередньо на свій комп'ютерний робочий стіл. У сфері історичного, теоретичного музикознавства, культурології найбільший інтерес викликають корпоративні міжнародні БД, що виникли останнім часом, зокрема ініційовані та здійснені під егідою Міжнародної асоціації історичних бібліотек, архівів та центрів документування музичних бібліотек (The International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres – IAML). Однак, вітчизняні дослідники музики з різних причин ще не звернули достатньої уваги на сучасні можливості отримання інформації. Завданням даної статті є ознайомлення зі світовим досвідом створення і функціонування повнотекстової бази даних музичної періодики – проєктом RIPM (Retrospective Index to Music Periodicals = Répertoire international de la presse musicale), його популяризацією, пошуком перспектив та усвідомлення доцільності участі у такому проєкті Національної бібліотеки